

KADIN EL EMEĞİ İLE AKTARILAN KÜLTÜREL MİRAS, KÜLTÜR EKONOMİSİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ İLİŞKİSİ

The Interconnection Between Cultural Heritage Transmitted Through Women's Handcrafts, the Cultural Economy, and Gender Equality

Çiğdem GÜRSOY*
Esra BAYHANTOPÇU*

ÖZ

Bu makale “kültürel miras, kadın el emeği, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma” konularını bir arada ele alan tanımlayıcı bir araştırmadır. Bu alanlar literatürde çoğu zaman birbirinden bağımsız incelenirse de, aslında bir bütünün tamamlayıcı parçalarını oluşturur. Her bir alan, toplumsal yapının biçimlenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Tarihsel ve kültürel zenginliğin bir yansıması olan kadın el emeği ürünler, aynı zamanda kadınların önemini de ortaya koyan göstergelerdir. Toplumda kadına verilen değer ise sosyoekonomik ve kültürel gelişim düzeyiyle doğru orantılıdır. Bu bağlamda, makale farklı disiplinler altında ele alınan kültür, kültüre dair algı ve kadının statüsü ve kültür ekonomisi kavramlarının ortak amaçlarını açıklamayı hedeflemektedir. Ayrıca, geçmişten günümüze uzanan ve kültürel kimliğin bir parçası olmasına rağmen ekonomik bir değer olarak yeterince öne çıkarılmayan el emeği ürünlerin, kültürel mirasın korunması, kadınların toplumsal statüsü ve ekonomik kalkınma açısından taşıdığı önemi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tanımlayıcı bir araştırma niteliği taşıyan bu çalışma, ilgili alanları ve aralarındaki etkileşimleri inceleyerek kültürel miras unsurları ile toplumsal cinsiyet eşitliği ve bu eşitliğin ekonomik kalkınmadaki itici gücü arasındaki ilişkisi vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: kültürel miras, kadın el emeği, kültür ekonomisi, toplumsal cinsiyet, sürdürülebilirlik.

ABSTRACT

This article is a descriptive study that addresses “cultural heritage, women's handicrafts, gender equality, and economic development” in an integrated manner. Although these areas are often examined independently in the literature, they in fact constitute complementary parts of a whole. Each field plays a decisive role in shaping

* Doç. Dr., İstinye Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Ekonomi Bölümü, İstanbul/Türkiye. E-posta: cgursoy@istinye.edu.tr. ORCID: 0000-0001-9292-1963.

* Doç. Dr., Kadir Has Üniversitesi, Misafir Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye. E-posta: esra.bayhan@topcu@khas.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6680-8414.

ing the social structure. Women's handicrafts, as reflections of historical and cultural richness, also serve as indicators of the value attributed to women. The value given to women in society is directly proportional to the level of socio-economic and cultural development. In this context, the article aims to explain the shared objectives of the concepts of culture, perception of culture, the status of women, and the cultural economy, which are usually explored within different disciplines. Furthermore, it seeks to highlight the significance of handcrafted products, which, although deeply rooted in cultural identity, have not been sufficiently recognized as economic assets, in terms of preserving cultural heritage, enhancing women's social status, and promoting economic development. As a descriptive study, this research examines the relevant fields and their interrelations, emphasizing the connection between elements of cultural heritage, gender equality, and the driving force of this equality in economic development.

Keywords: cultural heritage, women's handicrafts, cultural economy, gender, sustainability.

Giriş

Toplumsal gelişim ve kalkınmanın birincil basamağı ekonomik istikrarın yanı sıra, ekonomik durum ile karşılıklı etkileşim içinde olan toplumdaki cinsiyet eşitliği seviyesi ve bununla ilintili insana dair her türlü eşitlik alanlarının gelişmişlik durumudur. Diğer bir deyişle toplum zihniyetinin dışavurumudur. Kadın ve erkek arasındaki fırsat eşitsizlikleri; kız çocuklarının eğitim haklarından ve potansiyellerini gerçekleştirebilecek kaynaklardan mahrum kalmaları, kadın ve çocuk sağlığı alanında yaşanabilecek olumsuzluklar, ekonomik gelişimin sınırlılığından ve sosyokültürel zihniyetten kaynaklı kadının işgücüne katılımı ve istihdam potansiyelinin dünya ortalamalarının altında olması gibi pek çok problem toplumsal kalkınmanın önündeki engellerdendir. Öyle ki bu durum; kaynak dağılımı, iklim değişikliği, uluslararası politikalar ve toplumsal gelişim gibi bir ülkenin ilerlemesi için gerekli olan diğer konuları da olumsuz olarak etkilemektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği kadın hakları açısından önemli olduğu kadar küresel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için de kritik bir öneme sahip olduğu için konunun Birleşmiş Milletlerin 2030 Gündemi kapsamında sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada merkezi bir önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Özellikle de kapsayıcı sürdürülebilirlik uygulamalarının dünyanın geleceği açısından taşıdığı hayati önem, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun daha dazla önceliklendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Tarihsel süreçte durum tespiti yapıldığında; Türkiye Cumhuriyeti kurucuları ilk günden itibaren kadının güçlenmesi gerektiğine dikkat çekerek

toplumda meydana gelen en büyük değişim ve gelişimlerden birinin kadınların da sosyal, ekonomik ve siyasi alanda en az erkekler kadar başarılı olacağı fikrinin topluma kabul ettirilmesi yönünde çaba sarf etmişlerdir. Bu sayede kadının gelişimi için pek çok alanda Avrupa ülkeleriyle aynı standartlar yakalanmış, hatta kadının toplumdaki temsilini artırmak için yürürlüğe konulan bazı maddelerle bu alandaki öncü ülkeler arasına girilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Tevhid-i Tedrisat ve Medeni Kanun'un kabulüyle, eğitim alanında ve sosyal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olan kadınların siyasi hakları elde etmesinde Türk Kadın Birliği ve Türk Ocaklarının önemli katkısı olmuştur. Kadınların siyasi hakları kazanmasına yönelik tartışmalar zaman zaman meclis gündemine taşınmış ve 1930'da kadınlar belediye seçimlerine katılma, 1933'te muhtar seçme ve seçilme ve 1934 yılında da milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir (Özer, 2013). Avrupa'daki pek çok ülkeden önce ya da bazı alanlarda eş zamanlı olarak gelişen ve kadına tanınan haklar Cumhuriyet tarihi boyunca gelişim göstererek devam etmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin son on yıllarda ülkedeki toplumsal cinsiyet eşitliği görünümü açısından sergilediği pozitif çabaya rağmen gelişim istenen düzeyde değildir ve tıpkı bu alanda bazı Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi, hâlâ eşsizliklerin yok edilmesi için geliştirilmesi gereken pek çok alan mevcuttur (CEİD, 2022). Dünya Ekonomik Forumunun 2024 Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporuna göre Türkiye 146 ülke arasında 127. sırada, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en yüksek olduğu ülkeler arasında bulunmaktadır (WEF, 2024: 26). Bu noktada tüm gelişime rağmen oluşan uçurumun sebeplerini iyi analiz etmek gereklidir. Kadın-erkek arasındaki eşitlik, tüm bireyler arasında yaratılacak olan eşitliğin temelini oluşturduğundan kadının toplumdaki yerinin güçlenmesi, bugünün kız çocuklarına daha güçlü bir gelecek sağlayarak, topyekûn eşitlikçi ve güçlü bir toplumsal yapının önünü açacağı şüphesizdir.

Muhakkak ki kadının statüsünün yüksek olduğu ülkelerin ekonomisi daha gelişmiştir, bu kapsamda İrlanda, Norveç ve Finlandiya gibi refah seviyesi yüksek olan ülkelerde yaşayan bireyler arasındaki eşitlik oranının daha yüksek olduğu bilinmektedir (WEF, 2024: 12). Bu noktada gerek eğitim gerek ekonomik alan gerekse diğer eşitliğe dair alanlar birbirleriyle ilintili olarak gelişecek ve buna bağlantılı olarak toplumsal refah artışı gerçekleşecektir. Görüldüğü gibi mesele her alanda gerekli olan sosyokültürel ve sosyoekonomik zihniyet değişimi meselesidir. Eşitliği sağlamak ve kadının toplumsal statüsünü artırmak için hukuk, eğitim ve ekonomik alanlarda yapılan düzenlemelerin ötesinde; kız çocuklarının eğitimlerinin desteklenmesi, kadın-

ların erkeklerle eşit şartlarda eğitim almaları, iş yerinde eşit işe alım uygulamalarının geliştirilmesi, çalışma arzusunda olmayan kadınların işgücünün içine çekilerek istihdam edilmesi gibi fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik konuların sürekli gündemde yer alması bu noktada önem taşımaktadır. Sürdürülebilirlik çalışmalarının yaygınlaşmasının etkisiyle bu alanlardaki çabaların artması ve yaygınlaşması olumlu bir gelişim olmakla birlikte, daha az vurgu yapılan alanlarda da gelişimin sağlanması kadının toplumsal statüsünü yükseltilmesi ve daha ileri seviyelere taşınması için gerek şarttır. Bu noktada ücret alınmadığı için işgücü dışında tutulan günlük rutin ev işlerinden fırsat buldukça el işi yapan kadınların ürettikleri kültürel mirasımıza dair öğelere değinmek yerinde olacaktır.

Kadınlar rutin ve sıradan olarak gördükleri alışkanlıklarından biri olarak değerlendirdikleri el işi ürünlerinin çeyiz ve süs eşyası dışında ne anlama geldiğini tam olarak bilmemektedir. Somut olmayan kültürel miras kavramı (SOKÜM) içinde değerlendirilebilecek el işleri günümüzde modernleşmenin tüm dünyayı çerçevelediği bir süreçte kültürel ve tarihî değerleri koruyabilmek ve gelecek nesillere aktarabilmek adına çok daha büyük önem taşımaktadır. Günümüzde UNESCO tarafından dünya çapında öncelikli alanlardan biri olarak dikkat çekilen “cinsiyet eşitliği” kavramının alt yapısı, 1999’da on iki ülke temsilcilerinin birlikte ele aldıkları “SOKÜM” ve “kadın” çalışmasına vurgu yapmaktadır. Türkiye’de ise, SOKÜM’ün sözlü anlatımlar ve gelenekler, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve el sanatları geleneği gibi çeşitli alanlarında, kadınların birebir yer aldığını söylemek mümkündür. Çoğu zaman örtük bilgi de içeren kadına özgü bu çalışmaların devamlılığı için uygulanan politikalar bir yandan kadının güçlenmesine yardım ederken diğer yandan SOKÜM’ün gelecek nesillere aktarılmasına şüphesiz katkı sağlayacaktır. Dahası, bu çalışmaların, Anadolu’daki çok kültürlülüğün gelişmesine, hoşgörü ortamının pekişmesine, toplumsal huzura ve devamında toplumsal refaha olumlu etkiler sağlayacağına vurgu yapılmalıdır (Şimşek Aydın, 2013: 10). Şimşek Aydın, çalışmada her ne kadar kadınlar ve kültürel mirasın ilişkisine dikkat çekse de bu iki kavram genellikle birlikte anılan konular değildir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kültürel miras bağlamında nadiren tartışılır, ancak önemi yüksektir. Diğer pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de kadınlar kültürel mirasın en önemli yaratıcıları ve taşıyıcıları arasında yer almaktadır ancak bu rollerini çoğu zaman sessizce ve fazla tanınmadan hayatın olağan akışı içerisinde yerine getirmektedirler. Kadınların el emekleriyle kültürel mirasa kattığı zenginlik, sadece bir iş değil, bir kimliktir; bir halkın tarihini, değerlerini ve gelecek nesillere aktarılacak bir mirası simge-

leyen görünmeyen bir hazinedir. Diğer bir deyişle toplumsal hafıza ve zihniyetlerin yansımasıdır. Bu ürünler, kimlik ve kültürümüzün korunması ve yaygınlaşmasının sağlamanın yanı sıra, aynı zamanda kültür ekonomisi alanının içinde yer alarak ekonomik gelişimi de destekler. Hele ki modernleşme ve dijitalleşmenin kültürel değerleri bulanıklaştırdığı ve kimlikleri bir potada erittiği günümüzde, geçmişten duygu, tecrübe ve tarih taşıyan değerlerin korunması her zamankinden önemli hale gelmiştir. Kültürel birikimin aktarıldığı el sanatları aynı zamanda ekonomik alanda da değerlidir. Dolayısıyla birbirini karşılıklı etkileyen bu süreçlerin birlikte ele alınması önem taşımaktadır.

1. Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması (gender mainstreaming); ya da toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet bakış açısının, kadınlar ve erkekler arasında eşitliği teşvik etmek ve ayrımcılıkla mücadele etmek amacıyla politikaların, düzenleyici tedbirlerin ve harcama programlarının hazırlanması, tasarlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesine entegre edilmesini içerir ve bugün tüm dünyada toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesine yönelik bir strateji olarak uluslararası düzeyde benimsenmiştir (EIGE, 2023). Çünkü eşitlik sadece insanlar arası durumları değil bir toplumun ekonomisinden, sağlığına, çevresel etkisinden, uluslararası ilişkilerine dek her boyutla etkileşim içinde olan önemli bir konudur. Aynı şekilde sürdürülebilir kalkınmanın en önemli alanlarından bir tanesi eşitliktir. SKA 5 (toplumsal cinsiyet eşitliği) ve SKA 10'da (eşitsizliklerin azaltılması) net olarak ifade edilen eşitlik amaçlarıdır. Ayrıca, yoksulluğa son (SKA1), açlığa son (SKA2), nitelikli eğitim (SKA4), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKA8), iklim eylemi (SKA13) gibi amaçlarla da doğrudan ilintilidir (UN Global Compact, 2025). Bu noktadan bakıldığında ekonomik gelişim ve sürdürülebilir kalkınmanın itici güçlerinden bir tanesi kadın-erkek arası eşitsizliklerin yok edilmesi ve bu aşamada kadının istihdam sürecine dâhil edilmesidir. Dolayısıyla kadının toplumdaki konumu ekonomik gelişim ile doğrudan bağlantılıdır.

Türkiye'nin süreç içindeki ekonomik kalkınması için yapılan hamleler Cumhuriyet'in ilanı öncesinde Türk İktisat Kongresi'ne dayanmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk "iktisadi bağımsızlık olmadan siyasi bağımsızlık olmaz" diyerek ekonominin güçlendirilmesi için kadınlar dâhil toplumun tüm kesimlerini içine alan bir programı başlatmıştır. Bu süreçte Dünya genelinde Ortodoks ekonomi politikalarının uygulama aracı olan Kongre'den çıkan sonuçlar değerlendirmiş, yerli sermaye yetersizliğinden dolayı liberal ve

devletçi ekonomi politikaları birlikte yürütülmüştür. Zamanı geldiğinde millî ekonomi politikalarına geçileceğinin habercisi olan program 1929 Büyük Buhran döneminde tam olarak uygulama alanı bulmuştur. Geçiş dönemi olarak da adlandırılan 1923-1929 döneminde Osmanlı ekonomik politikaları ile bir devamlılık söz konusudur. Yıllar içinde liberal ve devletçi taraflara yaklaşan hareketli bir karma ekonomi politikasıyla 1980'lere gelinmiştir. 80'li yıllarda dünyada olduğu gibi neoliberal ekonomi politikalarının etkisinde kalan Türkiye'de de devletçi ekonomi politikalarından git gide uzaklaşarak bugüne kadar gelinmiştir (Pamuk, 2015). Doğrusal ekonomi olarak kavramsallaştırılan üretim ve tüketim odaklı bahsi geçen politikalarla gelişen noktada doğal kaynakların kıtlığı ile karşılaşmıştır. Bu kapsamda kaynak kıtlığına çözüm bulunarak sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için döngüsel ekonomiyi de içine alan heterodoks ekonomi politikalarına ihtiyaç duyulmuştur (Gürsoy, 2025). Kaynak kıtlığında ilk sorgulanan üretim ve tüketim davranışları olduğu için sürdürülebilirlik kavramının, sosyal ve çevresel sorumluluğun yanı sıra ekonomi boyutunun da bulunduğu özelikle dikkat çekilerek döngüsel ekonomi ile birlikte anılmaya başlamıştır. Klasik ekonomiden günümüze kadar olan süreçte uygulanan doğrusal ekonomi modelinden döngüsel ekonomiye geçildiğinde aynı doğal kaynağın birden fazla kullanımı ile kıt kaynakların optimum verimde değerlendirilmesi söz konusu olacaktır (Özuyar ve Gürsoy, 2021). BM'nin kaynak kıtlığına dikkat çekip meselenin sadece gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri değil tüm dünyayı ilgilendirdiğini belirtmesi, konuyla ilgili süreci hızlandırmıştır. Hedef koyulan 2030'a kadar BM'ye üye ülkelerin ortak amaçlara uygun hareket etmesi beklenmektedir. 17 başlık ile gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama potansiyelleri yok edilmeden günümüzün sürdürülebilir kalkınmasına devam edilebileceği öngörülmektedir (UN Global Compact, 2025).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği başta olmak üzere, her alandaki eşitsizlikleri yok etmenin en önemli aşamasının ekonomik özgürlük olduğu bilinir bir gerçektir (Andersen, 2019). 193 BM üye ülkesinin tamamını kapsayan SKA ilerlemesinin yıllık bir değerlendirmesini sunan SKA Endeksi, 102 küresel gösterge ve OECD ülkelerinin gösterge panoları için 24 ek gösterge de dahil olmak üzere 126 göstergelyi içermektedir. 2025 yılında 167 ülkenin sıralamasının yapıldığı endekste 73. sırada yer alan Türkiye'nin cinsiyet eşitliğinde ilerleme sağlanması için 12. Kalkınma Planı'nda kadınların işgücüne katılımı özelinde çalışmalara devam edilmektedir. Aynı şekilde OECD panosunda yükselişte ivmesinde gösterilen, SKA 8 "insana yakışır iş ve ekonomik büyü-

me” performansının (Sachs vd., 2025) daha da iyileştirilmesi için 12. Kalınma Planında (2023) konuya değinilmiştir.

Bundan yaklaşık 100 yıl öncesi başlayan kadın işgücü ile ilgili çalışmalarda ILO’nun 1919 yılında kadın ve çalışma ile ilgili ilk sözleşmeleri kabul etmesinden bugüne, kadınlar işgücü piyasasında önemli bir güç haline gelmiş ve bir zamanlar imkânsız olarak görülen sınırları aşmışlardır. 25 yılı aşkın bir süredir temel işgücü piyasası göstergelerine ilişkin toplumsal cinsiyet uçurumları anlamlı bir şekilde daralmıştır. Bununla birlikte, tüm dünyada kadınlar hâlâ çok düşük vasıflı işlerde istihdam edilmekte, yönetim ve liderlik pozisyonlarında daha az temsil edilmektedir. Dünya Ekonomik Forumunun (WEF) Haziran 2025 tarihinde yayınlanan, 148 ekonomiyi kapsamına dâhil ederek cinsiyet uçurumlarını açıklayan 2025 Cinsiyet Uçurum Raporuna göre; 2025 yılında dünya üzerinde küresel cinsiyet uçurumu puanı %68,8 oranında kapanmıştır. Küresel cinsiyet uçurumu 2024’te %68,4 iken 2025’te %68,8’e gerileyerek 0,4 puan azalmıştır. Uluslararası Cinsiyet Uçurum İndeksinde (The Global Gender Gap Index) en gelişmiş ekonomiye sahip ülkeden en düşüğe doğru yapılan 148 ülkenin sıralamasında Türkiye listede 135. sırada yer almaktadır. Rapora göre İzlanda’nın %92,6’lık genel cinsiyet eşitliği puanı ile Türkiye’nin %63,3’lük puanı arasında 29 puanlık bir fark bulunmaktadır (WEF, 2025). Ekonomik katılım ve fırsatlar, eğitime erişim, sağlık ve yaşam süresi ile siyasi temsil olmak üzere dört temel alandaki eşitsizlikleri ölçen indekse göre eğitim ve sağlıkta cinsiyetler arasındaki fark büyük oranda kapanmışken, kadınların iş gücüne katılımı ve siyasi temsiliyet oranları halen düşük seviyelere seyretmeye devam etmektedir. Dünyanın genelini yansıtan bu durum Türkiye’de benzer şekildedir.

Cinsiyet ücret farkı tüm dünya ortalaması göz önüne alındığında %20 seviyelerindedir. Şiddet ve taciz, kadınların istihdama katılımı ve yaptıkları işin kalitesi üzerinde zararlı bir etkiye sahiptir. Kadınların istihdam olanakları ve işlerinin kalitesi de mevcut teknolojik ve dijital devrimden etkilenmektedir. Dahası, kadınlar sendikalarda ve işveren örgütlerinde de yeterince temsil edilmemektedir (ILO, 2019). Türkiye 2024 verilerine göre; karar alma mekanizmalarına katılımda örneğin milletvekilliği sayısında meclisin %19,9’u kadınlardan oluşmaktadır. Bakan sayısında 19 bakanlıktan sadece biri kadındır. Aynı şekilde yerel yönetimlerde de temsiliyet oldukça düşüktür. Savcılarının %17,6’sı, üst düzey yöneticilerin %20,6’sı kadındır (TÜİK, 2024). Bu noktada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı negatif dışsallığa maruz kalan kadınların iş gücüne katılımı ve büyüme arasındaki ilişkiyi öne çıkarmak önemlidir. Konunun ilgili literatürüne bakıldığında Türkiye ve dünya

ölkeleri hakkında yapılan çalışmalarda kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Çiğdem vd., 2023: 103-105). 2004 yılından bu yana yapılan çalışmalarda ele alınan dönem, ölkeler ve yöntem çeşitliliği ve bulgulardaki ortak yönler kadınların istihdamı artırıldığında ölkelerin ekonomik büyümelerine katkılarının düşünölenin ötesinde olduğu; mikro analiz, panel veri analizi, Granger Nedensellik Testi, regresyon analizi, OLS ve Shapiro-Wilk Analizi gibi farklı analizler ile tespit edilmektedir. Serel ve Özdemir'in 2000-2013 arasını referans alarak regresyon analizi uyguladıkları çalışmalarda, kadın istihdamında yaşanan %1'lik bir yükselmenin, reel GSYH'yı %0.309 oranında arttırdığı, %1 oranındaki azalışın ise reel GSYH'yı %0.206 oranında azalttığı (Serel ve Özdemir, 2017) belirtilmektedir. Türloöğlu'nun 1999-2017 yıllarında Granger Nedensellik Analizi yöntemi kullanılarak hazırladığı çalışmasında da (2018) ekonomik büyüme ve kadın istihdamının birbirini tetiklediğı sonucu elde edilmiştir. Kadınların iş gücüne katılımının artması halinde dünya ekonomisi de büyüme eğilimi gösterecektir.

McKinsey Global Enstitüsünün (MGI) yayınladığı son raporunda; Türkiye'de kadınların iş gücüne katılım oranının %30'lardan OECD ortalaması olan %63'e yükselmesi halinde, ölkenin GSYH'sını 2025 yılında %20 oranında artırma potansiyeli olduğu belirtilmektedir (McKinsey & Company, 2016). Bu konuda 1988-2021 yılları arasındaki uzun soluklu bir çalışmada öncelikle kız çocuklarının ve kadınların eğitime önem verildiğinde kadın istihdamının arttığı, artan istihdamın hane halkı gelir seviyesini yükselttiğı ve bu durumun ekonomik büyümeye pozitif yansıdığı sonucuna varılmıştır (Eygü ve Oktay, 2024). Kadın istihdamının oldukça düşük performans sergilediğı 2025 TÜİK işgücü istatistiklerine de yansımıştır. Kadınların işgücüne katılma oranı %36,5, istihdam oranı ise %32,2 seviyelerindedir (URL-1). Bu kapsamda, 32.810.000 erkek nüfusun 23.255.000 işgücü içerisindeyken 33.519.000 kadın nüfusun sadece 12.236.000'si işgücünün içindedir. 2021 yılında çalışmalarına başlayan TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) raporunun verilerine göre; 1990-2000 yılları arasında her üç kadından biri işgücüne katılırken 2000'li yıllarda dört kadından biri işgücüne katılmıştır (Erdoğan ve Yaşar, 2018). Kadın istihdam oranı ilk defa 2022'de %30'un üzerine çıkarak %30,4 olmuştur. Bu oran yine de %65'lik erkek istihdam oranının yarısından azdır. Günümüzde, iş gücüne katılma oranı erkeklerde %70,9 iken kadınlarda %36,5 olmuştur (URL-3). KEFEK'in 27. dönem çalışmaları kapsamındaki 2023 yılına ait son raporunda ise iş gücü sayısı ve iş gücüne katılma oranı yaş gruplarına göre incelendiğinde kadınlarda 25-29 yaş grubunda iş

gücüne katılma oranı %52,8; aynı yaş grubunda erkek iş gücüne katılım oranı ise %90,3 olarak belirtilmiştir. Erkeklerde en fazla iş gücüne katılım oranı 30-44 yaş grubunda %94 civarında iken, bu yaştaki kadınların iş gücüne katılım oranı %49,5'tir. Tüm yaş grupları toplu değerlendirildiğinde kadın oranlarının erkeklere göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Eğitime göre değerlendirmede ise, kadın istihdamında en fazla oran %58,3 ile yükseköğrenim görmüşler arasındadır. Aynı eğitim düzeyinde erkek istihdam oranı ise %78'dir. Her ne kadar bariz bir fark olsa da kadın ve erkek istihdamının birbirine en fazla yaklaştığı alan yükseköğrenim görmüşler sınıflamasındadır (TBMM KEFEK, 2023: 24-28). İş gücünde yükseköğretimin önemine vurgu yapılan verinin yanı sıra 2023-2024 öğretim yılı kadınlarda net orta-öğretim okullaşma oranı %88,7; yükseköğretim okullaşma oranı ise %49'dur (TÜİK, 2024). 12. Kalkınma planında okullaşma oranlarının sırayla %100 ve %60'a yükseltilmesi hedeflenmektedir. Günümüzdeki oran %49 göz önüne alındığında yükseköğretim gören kadınlar nüfusun yarısı yükseköğrenim görmüş olanların içinde de %58,8 oranla istihdam edilenler toplam kadın nüfusunun yaklaşık %26-27'sini oluşturmaktadır. Piyasanın iş gücü beklentisinin eğitim seviyesi ise yükseköğretimden ziyade lise ve dengi okullar seviyesindedir. 2023 verisine göre açık işlerdeki eğitim beklentisinin %36 civarında lise ve dengi okullar, %24 lise altı okullar ve %32 ise fark etmez olarak kayıtlıdır. Lisans ve ön lisans seviyesinde eğitilmiş kişi bekleyen işler sadece %6-7 oranındadır (ÇSGB, 2023). Görüldüğü üzere açık işlerdeki eğitim beklentisinin seviyesi oldukça düşüktür. Bu kapsamda yükseköğretim mezunu kadınların yanı sıra erkeklerin de istihdama katılması için acilen alınması gereken önemler olduğu aşikârdır.

İş gücüne katılmama nedenlerinin incelendiği TÜİK iş gücü istatistikleri 1. çeyrek raporuna göre; "İş gücüne Dâhil Olmama Nedenine Göre İşgücüne Katılmayanlar" başlığındaki istatistiksel tabloda dağılım şu şekildedir: 15 yaş üstü 21.580.000 kadından 6.345.000 kişi sadece ev işleriyle meşguldür. Çalışmayan kadınların 2.297.000'i eğitim ve öğretimde, 965.000'i emekli; 5.169.000'i engelli, yaşlı ya da hastalık gibi nedenlerle çalışamaz haldedir. 3.739.000'u diğer nedenlerle istihdama dâhil değildir. Bahsi geçen gruplar toplamdan çıkarıldığında geriye potansiyel iş gücü olarak 3.066.000 kadın kalmaktadır. Potansiyel iş gücü de kendi içinde (1) iş bulma ümidi olmayan 1.421.000, (2) işbaşı yapabilecek durumda olup iş aramayan 1.563.000 ve (3) iş arayıp işbaşı yapamayacak olan 82.000 kadın olarak dağılmaktadır (URL-3). Rakamlardan da görüldüğü üzere kadın ve erkek çalışma değerleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Söz konusu farklılıklar ekonomik

gelişim göstergesinin ötesinde, kadınların bir toplumdaki statüsünü açığa çıkaran göstergelerdir.

Durum tespiti yapılan güncel istatistikler ve araştırmalardan hareketle, orta yaş grubunda olan ev kadınlarının toplumsal statüsünün artırılması ve istihdama katılması için yapılan çalışmaların eksik kaldığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bu noktada çözüm olarak; cinsiyet eşitliği ekonomik kalkınma ve kültürel miras öğelerinin birbirleri ile olan etkileşimlerinin daha sık yan yana anılması ve kadın el emeği ürünlerinin kültürel miras çerçevesinde ekonomik döngüye girmesi sağlanmalıdır. Bu çerçevede kadının iş gücü, bilgisi ve el emeği becerilerinin ekonomik hayata entegre edildiğinde bir yandan ailenin korunması ve güçlenmesine katkı sağlanırken öte yandan ülke GSMH'nda artış görülecektir. Dahası kadın el emeği, iş ve aile hayatının uyumlaştırılması noktasında geçiş yapmak için kullanılabilir.

2. Türk Kültürel Mirası ve Kültür Ekonomisi

Kültürel miras veya kültür mirası daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isimdir. Kültürel mirası korumak, kültürel ve politik nedenlere dayalı olarak bir bellek süreciyle ilişkilidir (Tunçer, 2017: 4-6). Bu tanım, tarihî mirasın ve el sanatlarının kültürel sürdürülebilirlik açısından toplumsal bellek nazarında üzerinde durulması gerekliliğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda kültürel mirasın korunması sosyolojik ve tarihî değerleri korumanın yanı sıra uluslararası alanda da öz kültür ve bilinci tanıtmak açısından elzemdir. Türk el sanatları ise bu mirasımızın en önemli taşıyıcılarıdır. Anadolu kadını geleneksel el sanatlarını uygulama aşamasında, kendisinden önceki kuşaklardan aldığı mirastan beslenmiştir (Çalış ve Erk, 2020). El sanatlarını etkileyen hususların arasında; üretildikleri dönemin değer yargıları, ekonomik durum, din, toplumdaki politik eğilimler, kişilerarası örgütlenme ve ilişkiler, kişilerin davranış ve tutumları, teknik araç-gereç, beceri, estetik bakış açısı, dünya görüşü, tasarım ürünlerine verilen biçimler sayılabilir (Kahveci, 1998). Kadınlar, bu değer ve duyguların en güçlü yaratıcı ve aktarıcılarıdır.

Türk el sanatları tarihi İslam öncesi dönemden itibaren, coğrafi, dinî ve dolayısıyla kültürel anlamda değişiklikler göstermiş olmasına rağmen tarih boyunca değerini hep korumuş; Orta Asya'dan başlayarak Balkanlar'da ve günümüz Anadolu'sunda nispeten var olmaya ve geçmişten günümüze bir seda olarak el sanatlarında vücut bulmaya devam etmiştir (Özbel, 1945: 5). Cumhuriyet'in ilk yıllarından sonra Türk kimliğini ön plana çıkarmak, Türk kültürünü yeniden hatırlamak ve genele yaymak üzere yapılan çalışmalar

dâhilinde yer alan etnografya çalışmaları kapsamında geleneksel Türk el sanatları üzerine de yoğunlaşmış ve sonraki dönemlerde de devam edilmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet değerlerinin ve topluma yönelik kazanımlarının sosyoekonomik yönden en etkin taraflarından biri olan kadınların arasından istihdam edilememiş ve/veya bir şekilde gerekli donanımları kazanamamış ancak hâlihazırda el sanatlarıyla uğraşan ya da ilgisi olan kadınların, kültürel miras kategorisinde değerlendirilebilecek olan Türk el sanatları alanına yönlendirilebilir. Bu vesile ile hem el sanatları alanındaki açık işlerin istihdamı hem kadın emeğinin desteklenerek kadının istihdam oranının artırılması hem de kültürel miras ve geleneksel el sanatlarının değerinin artırılarak sürdürülebilir kılınması mümkündür.

TÜİK'in 2023 yılı verilerinden kültür ekonomisi ve istihdam istatistiklerinin 2019-2023 yılları arasında yükselen grafiği takip edilebilir. Özellikle 2023 yılındaki artış performansı ile kültür harcamalarının GSYH'ya oranının %1 seviyesine çıkması, kültürel sektörlerin katma değerinin %94 artması, alandaki istihdamın %9 artışı, beklentileri yeterince karşılamasa da son yıllardaki gelişimin seyrine bakıldığında umut vericidir. Kültürel istihdamın içinde el sanatlarının payı %38,5 olarak verilmiştir. Sırasıyla %51 ve %49 ile kadın ve erkek istihdamının birbirine en yakın seyrettiği alan el sanatlarıdır (URL-2). Görüldüğü üzere kültür ekonomisi üzerinden kadın istihdamına yönelik daha fazla alan açmak olasıdır. 2023 verilerini gösteren bu rakamlar Aralık 2025'te 2024 verileriyle değiştiğinde kültür ekonomisi ve el sanatlarının payının yükseliş trendinin devam edeceği beklenmektedir. Farklı ülkelerde yaratıcı ekonomi olarak da geçen bu alan; kişilerin örtük ve açık bilgi birikimleri, gelenek görenekleri, zihniyetleri, kişisel yetenekleri, becerileri ve yaratıcılıklarını kapsamaktadır. İlaveten geçmişten günümüze getirilen bahsi geçen tüm değerler toplumsal bellekleri yansıtan, refah ve istihdamın yeni kaynağı olarak görülmektedir. Ülkeler kültür ekonomilerini geliştirecek kültür endüstrisi projelerini destekleyerek küresel kültürel miras akışı içinde yer alabilirler (Kaymas, 2019). Teknolojinin gelişmesiyle medya, bilişim ve dijital alanlardaki yenilikler sayesinde sanayi sektörünün boşalttığı alanı dolduran kültür endüstrisi ürünlerinin yakaladığı pozitif ivme kültür akışını destekleyen önemli unsurların başında gelmektedir (Özdemir, 2009). Bu kapsamda bir yandan ekonomik değere dönüşebilen ürün imalatı kültürel ürünlerin öne çıktığı yaratıcı hizmetlere kayarken diğer yandan fiziki mal üretimindeki emek, sayısal hizmetlere doğru genişlemektedir (Toros, 2021). Dolayısıyla kültürel mirasın korunmasına yönelik önem arz eden çalışmalar olmakla birlikte, sadece teknoloji vasıtasıyla korunmaya alınan kültürel mirasın,

özellikle el sanatlarının sanal bir dosya olarak yer alması, kültürel mirasa toplum tarafından ulaşımın kısıtlanmasına, bu kaynaklara ulaşımın da ilgili kişiler ile sınırlı kalmasına neden olacaktır. Bu kapsamda kültür ekonomisini canlandırmak adına bir yandan destekleyici finansman mekanizmaları oluşturulurken diğer yandan kurumsallaştırma süreçlerinin hızlandırılmasına gereksinim vardır. Kültür ekonomisinin besleyen bir diğer unsur ise yaratıcılıktır. Ebru, minyatür ve tezhip sanatları, Karagöz, ipekböcekçiliği ve dokuma için ipeğin geleneksel üretimi gibi Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) listesinde yer alan kültürel miras ürünlerinin tamamı maddi ve manevi kültürün beraberinde getirdiği kültürel yaratıcılık ürünleridir (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2023).

Bahsi geçen tüm umut verici gelişmelerin yanı sıra kültür endüstrisi ürünlerinin tescili, patent işleri ve markalaşma sorunları bulunmaktadır. Yeni ürünler ortaya çıkartırken ya da belirli bölgelere ait Kastamonu örme fanılası, Soğanlı bez bebekleri, Taşpınar el halısı, Maraş file nakışı, Bafra zembili (URL-4) gibi geleneksel el sanatları yöreselliğinin tescili acilen hal- ledilmesi gereken önemli meselelerinden biri olarak halen güncelliğini korumaktadır. Tescil, markalaşma ve patent çalışmaları ürünlere resmiyet kazandıracağı için kadın istihdamını daha formal bir hale getireceğine şüphe yoktur. El emeği ürünlerin geneline baktığımızda bazıları ürünün karakteristik özellikleri ile coğrafi alan arasındaki bağlantıyı gösteren ve garanti eden kalite işareti olarak tanımlanan "coğrafi işaret" almışken, bazılarının almadığı görülmektedir. 2024 yılı verilerine göre 1.749 adet tescilli ürün bulunmakla birlikte bu ürünlerin 1.466'sı yemek-çorba, fırın pastacılık ile işlenmiş işlenmemiş meyve sebze, bal-peynir çeşitleri gibi yiyecek içecek alanındadır. Geriye kalanların arasından 183 halı, kilim ve diğer dokuma ürünleri ile 88 el sanatları ürünü tescillenmiştir (URL-5). Rakamlardan görüldüğü üzere kültürel mirasımızı yansıtan el işi ürünlerin geniş kesimler tarafından bilinirliğinin düşük olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Halbuki köklü bir geçmişe sahip olan kültürümüzün bu köklü tarihin ve yaşam şekillerinin getirdiği pek çok el emeği ve zanaatı bulunmaktadır. Halıcılık, kilimcilik, ebru, yazmacılık, seramik-çömlek yapıcılığı, cam işlemeciliği, ahşap oyma, oya işlemeciliği, taş işçiliği, bakırcılık, sepetçilik, semercilik, keçe yapıcılığı, telkâri yapımı, çeki oyası, iğne oyası, kanaviçe gibi el sanatları bunların arasında sayılabilir. Bu kapsamda, yukarıda da belirtildiği gibi, Türk el sanatlarının; geleneğe bağlı bir özellik taşıması, ulusal sanat zevkini göstermesi, yaratıcılığın bir ürünü olması, ailede sanat kültürünü sağlaması, duygusal yaşamı yansıtmayı, yöresel özellik taşıması ve aileye

gelir getirmesi gibi faydaları ve Türk kültürünün sanatsal boyutta süreklilik arz etmesi yönünde bir öneme haiz olması vurgulanması gereken bir konudur. Bu noktada Türk el sanatlarında kadının yeri ve taşıdığı değer bir diğer önemli konudur.

3. Kadın El Emeği, Kültürel Miras ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

İş yaşamında erkekler, dış dünyaya açılırken öncelikli görevleri çocuk bakımı ve ev işleri olarak algılanan kadınların her şeyden önce birer ev kadını olarak görülmesine yol açmaktadır (Bora, 2005). Hâlbuki ev kadınları, boş zamanlarında günlük hayatlarının bir parçası şeklinde çoğu zaman farkında olmayarak işledikleri el sanatları ürünleri sayesinde kültürümüzü oluşturan öğelerin nesilden nesile aktarılmasının temelini oluşturmuştur. Evlerde ürettikleri pek çok ürünle gerek kültürel gelişimimize gerekse ekonomik kalkınmamıza sessiz ve mütevazî şekilde katkı sağlamaya devam etmektedirler.

Kadınlarla yapılan bir araştırmada belirtildiği üzere; İzmir'in Seferihisar ilçesinde, Türkiye'nin yavaş şehir başkenti unvanına sahip olduktan sonra somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve kadın emeğinin değerlendirilmesini hedefleyen projeler yoğunluk kazanmıştır (Coşar, 2017: 8). Yürütülen tüm projeler sayesinde Seferihisar'ın manevi yaşantısının zenginleştiği; halkın sahip olduğu kültürün önemi ve anlamının farkında olduğu, üretici kadınların emeğinin değer kazandığı; projelerde görev alan kadınların sosyal anlamda gelişmeye başladığı ve özgüven kazanarak girişimci bir ruh kazanmakta olduğuna dikkat çekilmiştir (Coşar, 2017). Bir başka çalışmada, yufka ekmeği olarak bilinen lavaş, katırma ve jupka gibi isimler alan ekmeğin 2016 yılında SOKÜM listesine girmesinden sonra kültürel ekonomi ürünü olarak yörelerinin dışında da bilinirliğinin artmasıyla kadınlar için bir geçim kaynağına dönüştüğü belirtilmiştir. Karhan, tarladan sofraya gelene kadar ekmeğin geçirdiği süreçlere değinerek ürünün aynı zamanda inançsal, siyasal, toplumsal ve kültürel bir yönü olduğundan bahsetmektedir. Çalışmada yufka ekmeği; Türklerin ulusal kimliğinin ve aidiyetinin göstergelerinden birisi olarak, bilmecelere, deyimlere ve türkülere girdiği, "nimet" olarak görüldüğü ve bu kapsamda toplumsal manada bütünleştirici olduğuna dikkat çekilmiştir (2024: 224-225). Yine lavaş ile ilgili bir diğer çalışmada Akdu ve Boztoprak, Pasinler lavaşının ailenin kadınları ve komşularla birlikte yapıldığı için bir paylaşım kültürü olduğuna ve bu kültürün nesilden nesile nasıl aktarıldığına dikkat çekmişlerdir (2023: 1536). Her iki çalışmada da ekmek yapımının kadınların herhangi bir beklentiye girmeden rutin işi olduğu anlaşılmaktadır. Ekmeğin SOKÜM listesine girmesi kadınların bu ürünü ekonomik

kazanca döndürebilmelerine imkân sağlamıştır. Fark edildiği üzere yufka ekmeği tam da kadınlar için sıradan bir uğraşı olarak görülen fakat kültür ekonomisi ürünlerinin tüm özelliklerini taşıyan, tescillenmesiyle birlikte katma değerli bir ürüne dönüşmüş bir üründür.

Kahveci'nin çalışmasında ise Ankara Beypazarı'nda kadının ev içi emeğine odaklanılarak Türk patent ve marka tescili alınmış ürünlerden sarma, Beypazarı kurusu, bici gibi bir takım tescillenmiş ürünleri tezgâhlarda, dükkanlarda satmaya başlayan kadınların ekonomik özgürlüklerini elde ettiklerine yönelik bir dönüşüm hikâyesi anlatılmıştır. Beypazarı'nın turizm destinasyonu olarak tanınmaya başlamasıyla eş zamanlı olarak yörede yaşayan kadınların emeklerini değerlendirebilecekleri ortamlar oluşmaya başlamıştır. Kadının tarla işçiliğinden ve ev hanımlığından kamusal alanda görülebilir olması ve işletme sahipliğine gidilen yolda geçirdiği aşamalar anlatılmıştır. Beypazarı'ndaki kadın emeğinin değerlendirilmesi kadınlara bir yandan kazanç sağlarken öte yandan aileleri ve yörelerine kattıkları değerler somut örnekler olarak anlatılmıştır (Kahveci, 2021: 91). Alıntılanan örnekler tescilli ürün sayılarında bahsedilen 1.200 ürün ile en fazla sayıyı kapsayan yeme-içme ürünlerinden örnekleri içermektedir. Söz konusu örnekler kadının görevi olarak görülen ürünlerin hem kültüre dair değerleri sürdürdüğü hem de ekonomik değeri olduğunu göstermektedir. Gastronomi bir sanat ve kültürel miras alanında kabul edilmek ve mutfak kültürü bakımından da değerlendirilmeyi bekleyen bir alan olmakla birlikte, el sanatları deyince akla gastronomi dışı örneklerin geldiği açıktır.

Kadın ve kültürel miras konusu literatürde bir arada ele alınan konulardır. Bu alanda yapılmış çalışmalar, üniversitelerce bu konuda düzenlenmeye başlayan konferanslar konunun akademik alanda da gelişimini ortaya koymaktadır. Bunun dışında ekonomiyi de dâhil ederek, bu üç alanı bir araya getiren çalışmalara nadir rastlanmaktadır. Örneğin kadın emeğine dayanan bir ev endüstri el örücülüğünün ele alındığı çalışmada el örgüsü ürünlerin hanenin giyim giderini düşürmek için ev kadınları tarafından gerçekleştirilen bir üretim aktivitesi olduğu ancak demode, ihtiyaç sahibi, kırsal, yoksul gibi çeşitli sosyal tanımlamalarla betimlenmiş olsa da ekonomik bir değeri olduğu muhakkaktır (Akçam ve Ayrancılar, 2022).

Literatürde henüz yeterince öne çıkarılmasa da son zamanlarda kadın, el emeği ve ekonomik kalkınmanın gücünün fark edildiği girişimler hız kazanmıştır. Bu noktadaki en itici kurum kooperatiflerdir. Kooperatifler, kadınların kamusal yaşama katılımları, temel gelir ve örgütlülüğe erişimleri, ihtiyaçlarına yönelik eğitim, danışmanlık, savunuculuk gibi çeşitli faaliyetleri

ortaklık içinde sağladıkları yapılar olarak, kadının güçlenmesi açısından elverişli bir model olarak değerlendirilmektedir. Kadın kooperatiflerinin geliştirilmesi amacıyla yazılan raporda Türkiye’de kadın kooperatiflerinin yerel düzeyde faaliyet gösteren, dayanışma ilişkilerinin geliştirilmesi ve gelir getirici faaliyetler yolu ile kadınların çeşitlilik gösteren ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmiş örgütler olarak sayıca sürekli artış göstermekte olduğu belirtilmektedir (Gönüllü Atakan ve Çoban, 2022). Kadın kooperatifçiliğinin desteklenmesi, 11. Kalkınma Planı ve bağlantılı olarak Kadının Kalkınmadaki Rolü raporlarında (2018) olduğu gibi 12. Kalkınma Planı’nda da (2023) öne çıkarılan konulardandır.

Kooperatifçilik faaliyetlerinin hükümet ve belediyeler düzeyinde desteklenmesinin yanı sıra dernek ve vakıflar ile pek çok sosyal girişimci de el işi üreten kadınların ekonomiye ve sosyal hayata katılımına destek olmaktadır. Bu katılım alanları genelde gıda ağırlıklı olsa da çalışmaların yaygınlaşmasıyla birlikte el sanatlarının da bu alanlara girdiği görülmektedir. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) bunlardan biridir. KEDV Türkiye’nin çeşitli kentlerinde kadın kooperatiflerinin yaygınlaşması, kurumsal kapasitelerinin iyileştirilmesi ve görünürlüğü’nün artırılması için destek vermektedir (URL-6). Nahlil, 2003 yılında Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı tarafından dar gelirli kadınların ekonomik olarak güçlenmesini desteklemek amacıyla kurulmuş bir sosyal girişimdir ve bu amaca yönelik olarak Türkiye’nin dört bir yanından kadın kooperatifleri ve bireysel kadın üreticiler tarafından üretilen el emeği, doğa dostu, özel tasarım ürünlerin pazarlama ve satışını gerçekleştirmektedir (URL-7). Belediyelerin faaliyetleri arasında; 2024 yılında İzmir Gaziemir Belediyesinin desteğiyle kadınların üretim gücüne katkı sağlamak amacıyla hayata geçirdiği El Emeği ve Satış Pazarı hizmete açılmıştır (URL-8). Bunun gibi farklı belediyeler; Edirne’de Trakya Emekçi Kadınlar Kooperatifi (TEKKOOP), Elazığ’da Hayme Ana Kooperatifi, yine Hatay’da valilik tarafından kadın kooperatiflerini destekleyen çalışmalar yürütülmektedir (URL-9).

Özel sektördeki şirketler de SKA’lara ulaşma yolunda pek çok sosyal sorumluluk projesi hayata geçirmekte ancak bu konuya değinen yine çok az proje bulunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de yapılan en önemli projelerden biri Vodafone’un kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmesine katkıda bulunabilmek amacıyla hayata geçirdiği “Girişimcilikte Önce Kadın” projesidir. Vodafone’un Millî Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Bilişim Vakfı iş birliğiyle yürüttüğü projeye, girişimci kadınların el emeği, göz nuru ürünlerinin dijital teknolojilerin getirdiği yeniliklerle kolayca satılmasına ve hobi olarak

başlanan birçok çalışmanın gelir getirici bir faaliyete dönüşmesine olanak sağlanmıştır. (URL-10). Söz konusu projelerin varlığı alanın gelişmesi ve kadının kamusal alanda görünürlüğünün artması ve ekonomik olarak güçlenmesi için son derece değerlidir ancak buradaki en önemli nokta bu tür çalışmaların başlatılıp bitmemesi ve sürdürülebilirliğinin olması, devamının getirilmesidir.

Örneklerden de görüldüğü üzere toplumda kültürel miras öğeleri ve el sanatlarına yönelik bir değer algısı bulunmaktadır. Özellikle Anadolu kadının bu alandaki değeri ve kültürel mirasın koruyucusu oldukları her ne kadar sıklıkla dile getirilmese de bilinen ve kabul edilen bir gerçektir. Sadece Türkiye’de değil diğer ülkelerde de kadınlar, tarih boyunca, kültürel mirası sadece korumakla kalmamış, onu yaratmış ve var etmişlerdir. Ancak bu üretim, çoğu zaman toplumsal cinsiyet rollerinin baskısı altında kalmış, bu nedenle dar bir alan içinde var olabilmektedir. Kadınların el emeği, tarihsel olarak genellikle ev içi çalışmalarla sınırlı kalmış ve kamusal alanda daha az takdir edilmiştir. Kadınlar, halk edebiyatı, el sanatları ve mutfak kültüründe derin izler bırakmış, toplumların kültürel kimliklerini şekillendirmiştir. Bu katkılar, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesiyle daha görünür hale getirilmelidir.

Sonuç

Türk el sanatlarından mimari eserlere, arşiv belgelerinden, müzeciliğe uzanan geniş bir yelpazeye yayılmış ürünlerin tamamı kültür endüstrisi diğer bir deyişle kültür ekonomisi ürünleridir. Sürdürülebilir kalkınmanın ön şartlarından biri olan mümkün olduğunca az doğal kaynak kullanımı ile üretilen ve katma değerli ürün statüsünde yer alarak toplumlara özgü farklılıkları barındıran ürünler yaratıldıkları ülkelere eşsiz katkılar sağlamaktadır. Kişisel deneyimlerin, gelenek ve göreneklerin, coğrafyanın, zihniyetin, sosyolojik yapının yansıtıcısı bu kalıcı ürünlerin ortaya çıkarılması bir yandan tarihle günümüz arasında bağ kurarken öte yandan bugünden geleceğin şekillenmesine yardımcı olur. Bu konuda, özellikle kadınlarımızın boş zaman aktivitesi olarak gördükleri el emeği ürünlerinin kültürel miras taşıdığının bilincine varmaları ve bu ürünlerin bölge dışına tanıtıldığında hem kendilerine hem de bölge halkına gelir getirecek potansiyel barındırdıklarının anlatılması için farkındalık çalışmalarına ihtiyaç vardır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve bireylerin fırsatlara eşit erişimlerinin olması bir toplumun düşünce sistemine, yerleşik yaşam şekillerine ve dolayısıyla ekonomisine, kültürüne, sosyal gelişimine yön verir. Pek tabi, toplumsal cinsiyet eşitliği, yalnızca kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması meselesine sıkıştırılamaz. Bu, aynı za-

manda toplumsal değerlerin, normların ve beklentilerin sorgulanması ve dönüştürülmesi anlamına gelir. Bu kapsamda bakıldığında kadınların el emeği ürünlerinin değerini anlamak, toplumda kadının toplumsal konumunun yükselmesine destek sağlamak için atılacak önemli bir adımdır.

Türkiye'nin el zanaatları, ülkenin kültürel mirasının önemli bir parçasıdır ve kadınlar bu zanaatların korunması, aktarılması ve yenilikçiliğinde merkezi bir rol oynamaktadır. İlaveten el sanatları sadece estetik ifadeler değil, aynı zamanda kültürel ifadenin, hikâye anlatımının ve kimlik korumanın hayati biçimleridir. Türk kadınları, genellikle boş zaman aktivitesi olarak gördükleri el yapımı ürünler aracılığıyla bir yandan asırlık gelenekleri aktarırken bir yandan da çağdaş kültürün evrimine katkıda bulunduklarının farkına varmalıdırlar. Bu bilince sahip kadınların kentleşme ve küreselleşme arttıkça geleneksel el sanatlarının unutulması veya seri üretim mallarının gölgesinde kalması riskine karşılık tavır almaları kolaylaşır. Kadınların yaptığı el işlerinin ekonomik değeri genellikle düşük tutulmuş, sanat olarak kabul edilmemiştir. Özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlar tarafından üretilen el sanatları ürünlerinin ekonomik faaliyet alanına entegre edilerek ucuz endüstriyel ürünlerin rekabeti ile başa çıkabilmesi için bilinçlendirme faaliyetlerine gerek duyulmaktadır.

Sayılan hususların tam da kültür ekonomisi alanlarına denk geldiği görülmektedir. Kültür ekonomisinin ortaya atıldığı dönem olan 2000'lerin başında kaynak kıtlığının iyice hissedilir olması doğal kaynakları mümkün mertebe az kullanarak var olan ürünlerin; arşivlerin, mimari eserlerin, doğal güzelliklerin, sanatın ve özellikle el sanatlarının kısacası toplumlara özgü ürünlerin ortaya çıkarılmasını teşvik etmiştir. Aynı yıllardaki küreselleşmeyle birlikte her türlü üretimin neredeyse birbirinin aynısı olmasından kaynaklı kişileri farklı alternatifler aramaya sevk etmesi de kültür endüstrisi ürünlerinin artışı tetikleyen unsurdur. Dahası, kadınların kültürel mirasa katkılarını teşvik etmek, sadece kadınlar için değil tüm toplum için bir güçlenme aracı olabilir. El işlerinin SOKÜM, coğrafi işaret, mahreç-menşee gibi resmi onaylı belgelerle tescillenmesi sosyal ve ekonomik ilerlemeye diğer bir deyişle kültür ekonomisinin gelişimi için yeni fırsatlar yaratır. Bu yeni fırsatlar daha fazla kadının ekonomik güç elde etmesini sağlar. Ekonomik güç elde eden kadın kendine güvendiğinde toplumdaki statüsü iyileşir, öncelikle kendine sonra ailesine ve yaşadığı topluma katkı sağlayan kadın yüksek idealleri olan nesiller yetiştirir. Bu da uzun vadede daha iyi, daha refah, daha gelişmiş ve gelecek tasavvuru olan bir toplumun yolunu açar. Aynı zamanda kadınların el işlerinin değerinin anlaşılması kültürel geleneğimize sahip çı-

kılmasını sağlar. Kültürel mirasımızın korunmasını, kültürel değerlerimizin dünyaca bilinmesini sağlar.

Bu kapsamda kadınlara yönelik mesleki eğitimler, kooperatifler aracılığıyla desteklenen el sanatı projeleri ve kadın girişimciliği teşvik eden stratejiler, kadınların hem ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına hem de kültürel mirası yaşatma noktasında daha güçlü bir rol üstlenmelerine yardımcı olacaktır. Bu istihdam arz açığını kapatabilmek için ev hanımı orta yaş grubundaki kadınların istihdamına yönelik spesifik çalışmalar yapılabilir. Aynı zamanda kadının toplumsal statüsünün de artırılmasına imkân sağlayan bu tip belli grupları ele alan çalışmalara hissedilen ihtiyaç açık iş verilerinden de anlaşılmaktadır. Kısa vadede açık işler içinde el sanatlarına (iplik işleri, ahşap işleri, kâğıt işleri vs.) uygun olanlara yönlendirilmesinin sosyoekonomik açıdan birden fazla katkısı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akçam, Tutku Ceren ve Ayrancı, Selda K. (2022). “Kadın Emeğine Dayanan Bir Ev Endüstrisi: El Örucülüğü”. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 7(14): 89-103.
- Akdu, Uğur ve Boztoprak, Bedrettin (2023). “Somut Olmayan Kültürel Miraslara Yönelik Yaratıcı Turizm Uygulamaları: Pasinler Lavaş Örneği”. *Erciyes Akademi Dergisi*, 37(4), 1535-1565.
- Andersen, Camilla L. (ed.) (2019). “Equality for All”. *Finance & Development*, Women and Growth, 56(1): 2.
- Bora, Aksu (2005). *Kadınların Sınıfı*. Ankara: İletişim Yayınları.
- CEİD (2022). *Türkiye’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Performansı 2000-2019: UNDP Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksleri Analizi*. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği UNDP Türkiye Ofisi.
- Coşar, Yeşim (2017). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Kadın Emeğinin Rolü”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 38: 115-138.
- Çalış, Ercan ve Erk, Ahmet (2020). “Anadolu’da Bilezik Serüveninin Geleneksel Türk El Sanatları Açısından Önemi: Osmanlı Döneminden Bir Grup Örnek”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47: 139-156.
- Çiğdem, Gülgün; Savaş Çelik, Burcu ve İmre, Süreyya (2023). “Kadınların İşgücüne Katılım Oranı-İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye’den Ampirik Kanıtlar”. *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 3(1): 99-119.

- ÇSGB (2023). “81 İle İlişkin Genel Göstergeler”. https://csgb.gov.tr/media/90975/81_il_genel_gostergeleri_son.pdf (Erişim Tarihi: 04.12.2023).
- EIGE (European Institute for Gender Equality) (2023). “Gender Mainstreaming”. <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming> (Erişim Tarihi: 04.12.2023).
- Erdoğan, Savaş ve Yaşar, Sema (2018). “Türkiye’de Kadın İstihdamının Gelişimi: Konya- Karaman Örneği”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 34: 22-23.
- Eygü, Hakan ve Oktay, Merve (2024). “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Ekonomik Büyüme Arasında Kadın Etkisinin İncelenmesi”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(1): 175-185.
- Gönüllü Atakan, Ayşe ve Çoban, Aslı (2022). *Türkiye’de Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlenmesi: Yasal ve Yapısal Stratejiler*. ILO Türkiye Ofisi.
- Gürsoy, Çiğdem (2025). “Ekonomik Büyüme ve Kalkınma”. *Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Yüksek Öğretim Kurumlarının Rolü*. Ed. Esra Bayhan-topçu ve Çiğdem Gürsoy. İstinye Üniversitesi Yayınları, 53-81.
- ILO (2019). *A Quantum Leap for Gender Equality: For A Better Future of Work for All*. International Labour Organization.
- Kahveci, Mücella (1998). “21. Yüzyıla Girerken Geleneksel Türk El Sanatları”. *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*. Der. Metin Özarslan. Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası, 387-397.
- Kahveci, Zeynep Nagihan (2021). “Beypazarı’nda Kadının Ev İçi Emeğinin Dönüşümü: Deneyim ve Aktarım”. *Folklor/Edebiyat*, 107: 77-100.
- Karhan, Jale (2024). “Oklavadan Sofraya Türklerin Kültürel Mirası ‘Yufka’ Ekmeğinin Sosyotarihsel ve Kültürel Anlamı”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(46): 221-233.
- Kaymas, Serhat (2019). “Türk Dünyasında Kültür ve Yaratıcı Endüstri Yönetişimi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Bilig*, 90: 215-243.
- McKinsey & Company (2016). *Women Matter Türkiye 2016*. McKinsey & Company, TÜSİAD.
- Özbel, Kenan (1945). *El Sanatları*. CHP Halkevleri Bürosu.
- Özdemir, Nebi (2009). “Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi”. *Milli Folklor*, 84: 73-86.

- Özer, Sevilay (2013). “Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 85: 131-168.
- Özuyar, Pınar ve Gürsoy, Çiğdem (2021). “Türkiye’deki Bilimsel Yayınlarda Döngüsel Ekonomi Teriminin Yeri”. *İşletme Akademisi Dergisi*, 2(4): 315-331.
- Pamuk, Şevket (2015). *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sachs, Jeffrey D. et al. (2025). *Sustainable Development Report 2025, Financing Sustainable Development to 2030 and Mid-Century*. Dublin University Press.
- Serel, Hicran ve Özdemir, Burçin Sinem (2017). “Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(3): 132-148.
- Şimşek Aydın, Gökçe (2013). “Somut Olmayan Kültür Mirası (SOKÜM) ve Kadın”. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(1): 225-236.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). “On İkinci Kalkınma Planı 2024-2028”. https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2023).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Kadının Kalkınmadaki Rolü, Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- TBMM KEFEK (2023). Kadın İstihdamının Arttırılması, Kadın Girişimciliğinin, Kooperatifçiliğinin Güçlendirilmesi ve Desteklenmesi Kapsamında Mevcut Sorunların Tespiti ve Çözüm Önerilerinin Belirlenmesi Konulu Komisyon Raporu. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları.
- Toros, Seçil (2021). “Yaratıcı Endüstriler ve Endüstriyel Tasarım: Kavramlar ve Olgular”. *Moment Dergi*, 8(1): 311-329.
- Tunçer, Mehmet (2017). *Dünden Bugüne Kültürel Miras ve Koruma*. Gazi Kitabevi.
- TÜİK (2024). *Türkiye’de İstatistiklerle Kadın 2024*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- Türlüoğlu, Esmâ (2018). “Kadın İstihdam ve Büyüme İlişkisi: Var Modeli Analizi”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(9): 59-68.

- UN Global Compact (2025). “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”. <https://globalcompactturkiye.org/surdurulebilir-kalkinma-amaclari/> (Erişim Tarihi: 12.07.2025).
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (2025). “UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri”. [https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kültürel-Miras-Listeleri](https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-Kulturel-Miras-Listeleri) (Erişim Tarihi: 12.07.2025).
- URL-1: “TÜİK İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2025”. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Mayis-2025-54063> (Erişim Tarihi: 13.07.2025).
- URL-2: “TÜİK Kültür Ekonomisi ve Kültürel İstihdam İstatistikleri 2023”. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kultur-Ekonomisi-ve-Kulturel-Istihdam-Istatistikleri-2023-53653> (Erişim: 15.07.2025).
- URL-3: “TÜİK İstatistiklerle Kadın 2024”. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2024-54076> (Erişim Tarihi: 15.07.2025).
- URL-4: “El Sanatları.” <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/elsanatları> (Erişim Tarihi: 13.07.2025).
- URL-5: “Türk Patent ve Marka Kurumu Tescil ve Başvuru Sayıları”. <https://ci.turkpatent.gov.tr/Statistics/RegistrationAndApplication> (Erişim Tarihi: 12.11.2023).
- URL-6: “Güçlendirme ve Kooperatifleşme”. <https://www.kedv.org.tr/guclendirme-ve-kooperatiflesme> (Erişim Tarihi: 02.06.2025).
- URL-7: Nahil Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı. <https://nahil.com.tr>. (Erişim Tarihi: 25.06.2025).
- URL-8: <https://www.gaziemir.bel.tr/gaziemir-belediyesi-nden-kadınlara-destek-el-emeği-ve-satis-pazari-acildi> (Erişim Tarihi: 30.05.2025).
- URL-9: <http://www.hatay.gov.tr/valiligimizin-himayelerinde-24-25-nisan-2025-tarihlerinde-kadin-kooperatifleri-calistayi-ve-urun-tanitim-gunleri-gercekleştirildi>. (Erişim Tarihi: 7.08.2025).
- URL-10: <https://turkiyevodafonevakfi.org.tr/projeler/tamamlanan-projeler/girisimcilikte-once-kadin>. (Erişim Tarihi: 20.05.2025).
- WEF (2024). *Global Gender Gap Report 2024*. World Economic Forum.
- WEF (2025). *Global Gender Gap Report 2025*. World Economic Forum.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Finansman: Bu çalışma 124K370 numaralı TÜBİTAK 1001 projesi kapsamında desteklenmiştir.

Teşekkür: Projeye verdiği destek için TÜBİTAK’a teşekkürlerimizi sunarız.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sunmuşlardır.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Funding: This study was supported by TÜBİTAK 1001 project number 124K370.

Acknowledgements: We would like to thank TÜBİTAK for its support of the project.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The authors have no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.

Author-Contributions Statement: The authors contributed equally to the work.